

գործու-
է պաշ-
ա)

АДОБО-
АБ МБС

8
[խա-
նութ-
1897
այլ

կըբ-
ղնները
Հաւա-
նամա-
նագի-
նակին
Վար-

3

նն-
ներին
ննու-
4.

նները
անից-
80 4.

20 4.
20 4.
10 4.

ւտով
արգոյ
կերա-

RIA.

CIE

րերը

պար-

ուան

ուան
բրիգ

գոր-

գե-

ուան-
մեկ-

ԱԲ.

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 81 ՏԱՍՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ, Հարաթ, 15 Մայիսի

1893

Հարաթ, 15 Մայիսի ՏԱՍՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ, № 81

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռուբլի 50 կոպ.
Թիֆլիսում ամիսը՝ 1 ռուբլի, հատուկ 5 կոպեկ:
Բաժանորդ գրեւում են Թիֆլիսում միմիայն խմբագրատանը:

Խմբագրութեան հասցեն Тифлисть. Редакция „Норъ-Даръ“
կամ Tiflis. Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր (հացի տօն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը:
Յայտարարութիւններն ընդունում են ամեն լրջունքով:
Յայտարարութիւնների քառին 2 կոպ., քննադատների համար կրկնապատկեր:

ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

Առաջնորդող.—Քաղաքային Խորհրդի
ընտրութիւնները:
Քրոնիկոն.—Այսօր ամեն
առթիւ մաղթանքներ Վուր գետին գոհ
գնացած անասունները: Հայտնի է, որ
ընդհանրապէս չկան: Ժողովը Քաղաքային ընտ-
րութիւններին մասնակցողները: Ներկա-
թողութեան գնացքներն ուղարկելու Անյայ-
տացած պատճառով: Հայ երիտասարդու-
թեան կուսակցութիւնը: Տները հարկը:
Վուր գետի պատճառած վնասները:
Կանաչակից:
Պաշտօնակից:
Թիֆլիսի ԲՈՎԱՆԴԱՆԻՆԵՐ.—Շուշի:
Խորհրդով:
Քաղաքական.—Քաղաքական լու-
րեր:
Սաւա լուրեր:
Հեռագիրներ:
Տեղեկատու:
Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 14 մայիսի, 1893 թ.
ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ԸՆԴՏՐՈՒ-
ԹԻՒՆՆԵՐԸ:

Վաղը, կիրակի առաւօտը պիտի
կատարուի Քաղաքային Խորհրդի
անդամների ընտրութիւնը, որ այս-
քան ժամանակ զբաղեցրել է շա-
տերի մտքերը, բաւականին թուով
մարդիկ կուսակցութիւնների բա-
ժանուած միմեանց դէմ վիճել,
կուռել և ջանք են գործ դրել,
որպէս զի վաղուան ընտրութեան
արդիւնքն իրենց ցանկացածի պէս
լինի, իրենց ձգտումներին և շա-
հերին համապատասխան լինի:
Ինչ չափեր են, որ գրանք պահ-
պանած են ուզում տեսնել: Եթէ
հասարակական, քաղաքի, ընդհա-
նուր շահերն են:

Չենք տարակուսում, որ ընտ-
րողները և ոչ մէկը քաղաքի վը-
նասը չի կամենալ: Կրքանկար
տեսնել քաղաքը պայծառ դրու-
թեան մէջ: Չենք տարակուսում,
որ ընտրողների մէջ գտնուում են
այնպիսիները, որոնք բարեմտու-
թեամբ իրենց քուէն տալիս են
այս կամ այն առաջարկուած ընտ-
րելուն այն հաւատով և յոյսով,
որ այդ ընտրելին պիտի իւր ջան-
քերը գործ դնէ քաղաքի բարօրու-
թեան վրայ:

Այդ այդպէս լինելով, այնուա-
մենայնիւ քաջ համոզուած ենք, որ
ընտրողները մեծ մասամբ և ընդ-
հանրապէս իրենց քուէն տալիս
են, ոչ թէ քաղաքի, ընդհանուրի
շահերը ի նկատի ունենալով, այլ
այս ինչ պարտի կարգադրու-
թեամբ, կամ թաւի համար, կամ որ
է մի պատճառով, որտեղ քաղա-
քի շահերը ամենին հաշուի չէ
առնուած:

Իսկայէս կուսակցութիւնները
գոյութիւն ունին և միմեանց դէմ
կուռում են: միմեանց ձեռքից քա-
ղաքի գործերի ղեկը իւրելու համար,
որպէս զի քաղաքի փողով վարձա-
տրուած պաշտօնները և փափուկ
տեղերն իրենց մէջ բաժանեն:

Ինչ կուգէ թող ասեն, այսպէս
է եղել, այդպէս էլ կըլինի:
Սկզբից մենք ընտրութիւնների
մասին խօսք բաց անելով այդ ա-
սել ենք, այժմ էլ ասում ենք:
Իդէալներ, սկզբունքներ և այլ
փառաւոր հասարակական մտքեր
միմիայն ասում, խօսում և գըր-
ւում են—սովորութեանը հետեւե-
լով: Իրականութիւնն այդ իդէալ-
ների հետ գործ չունի:
Այդ պատճառով մենք մեծ բան
չենք սպասում ապագայ Քաղաքա-
յին Խորհրդից ու մեծ բան էլ չենք
պահանջում:

Մենք գոհ կըլինինք, որ քա-
ղաքի գործերին զուրկ անցնողները
բացի իրենց շահերից, մասամբ էլ
քաղաքի բարօրութեան, բարե-
կարգութեան մասին հոգային:
Քաղաքը և մանաւանդ նրա յետ
ընկած մասերը ողորմելի դրութեան
մէջ են:

Վաղը ընտրութիւն է լինելու:
առաջարկուած ընտրելիներից 171
հոգի պիտի քուէարկուեն և զրա-
նից 80 հոգի պիտի ընտրուեն Խոր-
հրդի անդամներ:

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն

Մայիսի 15-ին, Նորին Այսօրեական
Մեծութիւնների թաղապետութեան տօնի
պատճառով, մաղթանքներ կըկատա-
րուեն Վաղը մայր եկեղեցում և Սի-
նուս:

Մեզ հաղորդում են, որ մայիսի 13-ի
հեղեղի ժամանակ Վուրի ալիքներին գոհ
են գնացել 400 գլուխ խոզեր, որոնց
ջուրը բռնել տարել է: Վուր գետի ջուրն
ի՞նչ է, բայց նրա թողած տխուր հեռ-
բերը մնացել են:

Մայիսի 15-ին, շաբաթ երկուշաբթի
հայոց կանանց Բարեգործական Ընկե-
րութեան ընդհանուր ժողով է լինելու
նոյն ընկերութեան կար ու ձևի գլուխ-
ղի գահին: Ընկերութեան հաշիւնե-
րը և նախահաշիւը քննելու և հաստա-
տելու համար:

Յայտարարուած էր, որ քաղաքային
ընտրութիւններին մասնակցելու իրա-
ւունք ունեցողները կարող են տուտակ
վերցնել մինչև մայիսի 12-ը: Մինչև
այդ օրը վերցրած է 900 տուտակ: Հե-
տագային միայն այդքան մարդ միայն
կըմտնակցին քաղաքային ընտրու-
թիւններին:

Կիրակի, մայիսի 16-ին առաւօտը
Թիֆլիսի արքունական թատրոնում տե-
ղի կուսակցութիւնի Քաղաքային Խոր-
հրդի անդամների ընտրութիւնները:

Մայիսի 14-ին Ռուսիայի պետ-
կապետը, ճանապարհը ջրերից խան-
գարուած լինելու պատճառով: Նոյն
իսկ Բաթումից Թիֆլիս եկող գնացքնե-
րը անձրևների պատճառով շատ կամայ
և ծանր են գալիս և անշտի ուշանում
են: Այսպէս Գորուց մայիսի 13-ին և-

բեկոյեան Թիֆլիս եկող մարդային եր-
կաթնուղու գնացքը հասաւ Թիֆլիս ա-
ռաւօտեան դէմ ժամը մօտ 3-ին: Այդ-
քան ժամանակում Փորձողնով էլ կարե-
լի է Գորուց Թիֆլիս հասնել:

Յուլիան կայսրանի մօտ քաղաքա-
ցած պետը մինչև այժմ էլ ջրի մէջ
է մնացել: Այդ պետով Թիֆլիսից ու-
ղարկուած փողը՝ 72 հազար ռուբլի է,
իսկ մնացածը՝ Բաղուի, Բաթումի և այլ
կողմերից ուղարկուածն է:

Կարգադրութիւն է եղել, որ պետ-
ընդ հանելով ցամաքացիներն ինչ որ
կարելի է և ինչ որ մնում է:

Պատային կառքը ջուրը տանելով՝ կա-
ռապետը և պետականն աղաւթուկ են,
միայն ձիերից մէկն է ինքուրեւ:
Պատի պաշտակները կառքին առ-
բացրած է եղել: այնպէս որ ջրում ըն-
կըղմուած է պետը կառքով միասին:

Յայտնի է, որ Թիֆլիսի քաղաքային
խորհրդի համար լինելիք ընտրութիւն-
ներին մի երկու կուսակցութեան կող-
մից ընտրելիների ցուցակներ պատրաս-
տուեցան ընտրողներին առաջարկելու
համար: Յայտնի է և այն, որ Թիֆլի-
սի մամուլի ներկայացուցիչները միա-
նալով աշխատեցին ընտրելիների մի-
ջոցակ կազմել կարելոյն չափ ի նը-
կատի առնելով միմիայն քաղաքի օ-
գուտը և քաղաքի գնաճանքը չընդհանրելի,
կուսակցութիւնների, ազգութիւնների,
և դասակարգերի շահերը: Յայտնի է
նոյնպէս, որ Թիֆլիսի մի քանի թերթի-
քի (զրանց թուով պէտք հաշուել դա-
ղաբաժնի և լոյս տեսնող ամսագրերի,
յաւելուածների ներկայացուցիչներին)
ներկայացուցիչներ յետ կանգնեցան մա-
մուլի ներկայացուցիչների մեծամաս-
նութեան հետ համերաշխութեամբ գոր-
ծելուց, որովհետեւ իրենք կապուած էին
մի կուսակցութեան հետ, որի անունը
անյայտ էր մնում:

Այդ կուսակցութեան անունն ինչպէս
վերը լինացուած հաշիւներով հաշիւ
է:
Ի հարկ է Թիֆլիսի շատ հասակաւոր
և երիտասարդ հայեր պիտի հարցնեն
թէ դա ինչ է որտեղի երիտասարդու-
թիւն է:

Իզուր է այդ հարցմունքը. հարկաւոր
է, որ այդ կուսակցութեան անգամ-
ները երիտասարդ լինին և այն էլ Թիֆ-
լիսի, դա միայն մի անուն է, մի վեր-
նագիր է:

Այդ հայ երիտասարդութիւնն անու-
նով կարելի է լինում վրացիներին չը-
լացնել: Առանց կատակի վրացիներին
այդ չերիտասարդութիւնը, առաջար-
կել է հետեւեալ պայմանը. «մենք ձեր
առաջարկած վրացի կանգնատաներին
քուէ կըտանք, ի՞նչ դուք մեզ հետ
միասնաբ այս ինչ հայերին քուէ տաք
հակառակ այն ինչ հայերին»:

Եւ եղել են միամիտ վրացիներ, ո-
րոնք հաւատացել են այդպիսի բանե-
րին: Որպէս զի ընկերացող մի պարտ-
կառ ունենայ այդ չերիտասարդութեան
մասին, կ'առնէ, որ գրանց առաջար-
կած կանգնատաներն են՝ օրինակ, Մա-
տիւնեանը, Իգմայիլեանը, իշխան Ար-
գուլիւնեանը և այլն, որոնք Ի հարկն երի-
տասարդներն չեն և չեն պատկանում
այդ չերիտասարդութեան, ինչպէս և
երիտասարդներն չեն զրանց առաջար-
կած այն ընտրելիները, որոնք 50-ա-

կան թուականներին, մովսուրութեան
ժամանակներում արդէն, ամառու տը-
րակալի վրայ, միջադարձները, ստու-
նալանիներն են եղած, իսկ այժմ,
40 տարուց յետոյ, չերիտասարդութեան
իդէալներն են գտնուած:

Այդպիսի իդէալներով երիտասարդու-
թիւն միայն մեր մէջ կարող է յայտ-
նուել:

Որպէս յայտնի է պետական խոր-
հուրդը մշակում էր աների վրայ հարկ
դնելու մի նոր ծրագիր: Այժմ, ինչպէս
հաղորդում է Վուր, Վրացի լրագրից, այդ
ծրագիրը վերջնականապէս քննուած է
և ընդունուած: Տները այդ հարկը վը-
նուած կը լինին հինգ կարգի. 1) 300,000-
ից աւելի բնակիչ ունեցողներ 2)
100,000-ից մինչև 300,000 բնակիչ ու-
նեցողները,—(հետագայն այս կարգի-
ն պատկանում են մեր երկրի քաղաքնե-
րից միայն Թիֆլիսն ու Բաթումը), 3)
30,000-ից մինչև 100,000 բնակիչ 4)
10,000-ից մինչև 30,000 բնակիչ և 5)
ընտրող ընտրող քաղաքները: Այս նոր
հարկը գտնաւորուած մուտք կը տայ
5,286,000 ռուբլի: Առաջին կարգի քաղաք-
ներում այն տանտէրերը հարկ կը վճա-
րեն, որոնք 240 ռ. և արանից աւելի
վարձ են ստանում իրենց տներէն, երկ-
րորդ կարգի քաղաքներում 180 ռ.
ստացողներից սկսած, երրորդ կարգիները
120 ռ., չորրորդ կարգիները՝ 96 ռ. և հին-
գերորդ կարգիները՝ 48 ռուբլուց սկսած:

Վուրն ահապիս վնասները պատճառեց:
Ջրհեղեղի տպաւորութիւնը ցնցողա-
կան էր: Նրանք, ովքեր Վուրի ափից
հեռու են բնակուած, վաղելով տեսնե-
լու գետի զարնանային անձրևների օդ-
նուրթեամբ առաջացած անտարբեր ու
գոծան խաղը, չեն կարող զգալ այն
ծանրութիւնը, ինչ որ քաղցրին խեղճ
սաղցիկները, Հեռուից եկող՝ տեսա-
բաններ զիտողները գուցէ և զուարճա-
ցել ու բաւականութիւն են ստացել
որոշապէս, պղտոր, թշուառ ու սը-
րնթաց կոհակները խաղից: Բայց այդ
խաղը, ջրի այդ աւելող յորդութիւնը
չատերին վնաս, ցու ու արտասուք
պատճառեց: Մի քանի շինութիւններ
վրան: Սիօնի մօտի քարվանսարայից
գետի ընթացքը զիտողները նկատել են,
թէ ինչպէս ջուրը՝ քանդած լինելով դի-
մացում գտնուած մի մալիկանի տուն՝
կաննեց նրան, որի պատշգամբում նը-
կատել են փորելի տղային, իսկ ներսն
ամբողջ ընտանիքը, որ տան հետ ընկը-
մուկ է ջրի մէջ: Փայտեալ առնը ջուրը
ու վիշտ է եղել իւր հետ ոչնչացնե-
լով տնայիններին: Հաւաքարի կամուր-
ջին մօտ լողալիս են եղել սպիւրի և
գինու մեծ մեծ տակաւներ, որոնցից
չորսին կարողացել են ջրից խելը ջար-
մանալի ճարպիկութեամբ դիմ Վուրը
մանկիւն է կղկնել: Ներքնատներ, լանուի-
ներ և այնպիսիք հանկուտ տակաւներ,
ջուանիքով սլուր և այլ գնաճաճ նիւ-
թեր: Միմիայններ՝ գուրա գալով աման-
ներէն՝ լողում էին ջրի երեսին: Սղոցա-
բանները տախտակներն էլ գնացել են
դէպի Սալիան: Գերաններ, տոփեր տա-
տանուկներ, օրօրուկներ առաջ էին գը-
նում: Ասում են, որ նկատել են ջրի
մէջ և մի օրօրուց, որին ջուրն երկի
հետ տեղից է բերելու եղել: Այդ տե-
ղիկութիւնները հաղորդելով, դարձեալ

ասում ենք, որ վնասները գեռ ճշտու-
թեամբ որոշած ու յայտնի չեն:

ՊԱՆՉԱԿՅԱՆ.—Մայիսի 10-ին տեղոյս
նահանգական դատարանում քննուած էր
հետաքրքիր և միևնոյն ժամանակ տխուր
հուշակ ստացած մի գործ, որով մի կին
մեղադրուած էր իւր եղբոր հետ իւր ա-
մուսնուն սպանելու մէջ: Սպանութիւ-
նը տեղի է ունեցել այս տարուայ փետ-
րուարի 23-ին: Հայերիս մէջ ստա-
ջին անգամ պատահած այդ առ-
սովոր դէպքի պատճառով, դատա-
տարանը լցուել էր մարդկանցով, որոնք
հետաքրքրութեամբ սպասում էին դու-
ծի վախճանին: Դատարանը դատապար-
տեալների խօսելուց և վկաների ցուց-
մունքից այն եզրակացութեան եկաւ,
որ այդ կինը նախապէս մոտածած է
եղել ամուսնուն սպանել: զրդող զլու-
ւոր պատճառներն են եղել նախ այն,
որ կնոջ հայրը փող է պարա լինում
իւր փեսայի, բայց վերջինս ոչ մի հը-
նարով կարողանալիս չէ լինում ստա-
նալ: Այդ բանից մեծ անբաւականու-
թիւն է ծագում կնոջ և մարդու մէջ,
և երկրորդ այն, որ կինը ջահել, իսկ
ամուսինը հասակով և հիւանդոտ է լինում
և կինը, երկի անչափ ձանձրացած իւր
ամուսնուց և նոր արկածներ փնտու-
լու տրամադրի՝ մարդուց ազատուելու
միակ հնարը սպանման մէջ է որոնում:
Նահանգական դատարանը վճռեց կը-
նոջը 15 տարի, իսկ եղբորը 12 տարի
ժամանակով տաժանակիւ աշխատանքի:
Մեղադրուածները՝ դժգոհ մնալով այդ
վճռից, ուզում են վճռափոխել բողոք
ներկայացնել դատաւանական սպաւտ-
տին:

—Սրանից երեք տարի առաջ ս.
Աղուսեանցը և պ. Յ. Թաւադեանցի
այստեղ բարեգործ. ընկ. տեղական ճիւղ
բանալու համար շատ աշխատեցին, 130
չափ անդամներ ժողովուրդին և անդամ
վարչական անդամներ ընտրուեցան.
բայց ինչ պատճառներով այդ բարե-
նպատակ գործը գլուխ չհեկաւ:

Այժմ ուրախութեամբ յայտնում եմ,
որ այդ ընկերութեան ճիւղ բանալը հա-
մանական է շուտով կիրաւորուելի չնոր-
հիւ պ. բժ. Մ.—Բեկլարեանի, որի նա-
խաձեռնութեամբ այդ առթիւ շուտով
ժողով կըլինի:
Ի դէպ՝ առհասարակ մեղադրում են
ժողովուրդին, թէ նա անտարբեր է զըն-
նուած դէպքի բարեկատուական հաստատու-
թիւնները. սակայն գործից երևում է
որ իսկապէս չպէտք է մեղադրեն,
քանի որ ժողովրդի բարի ձգտումները
զանապազ պատճառներով մեղցնում են:
Օրինակ՝ 10 տարի սրանից առաջ ժո-
ղովրդից փող ժողովիցին, որ աղքատ-
տանոց հիմնեն, սակայն այդքան երկար
ժամանակ է անցել և այժմ ոչ աղքա-
տանոցը կայ և ոչ հաւաքած փողը: Եւ
երբ դիմում եմ մի որ և է դանձալկեցու-
մի բարեկատուական գործի նպատակու-
նաւ, որից պատասխանում է. «աղքատա-
նոցի համար էլ առատաձեռն տուինք,
ինչ դարձաւ, թէ հիմա որ նորից տանք
ինչ դառնայ: Սա ցուալի ճշմարտու-
թիւն է...»

Պ Ա Ղ Ե Ս Տ Ի Ն Ե 3

ՅՈՒՊԼԵ.—Մարտ ամիս էր կիրակի օր:
Մեր չորեքուր խաբիսի ձգեց առատ-
տեան ժամի 10-ին Յոպուկէի գիւմարը:

ԹՂԵԱԿՅՈՒԹԻՆՆԵՐ

ԽՈՏՐԱՅԻՆ, 5 ապրիլի.—Աստուտական Նոր-Վար-ի № 51-ում կարդացի մեր խորհրդին մարտ 3 թվականում գրուած մի նամակ, որը սկզբից մինչև վերջ միայնակ էր և առեւտրական ոգով լի լինելու համար հարկ և սրբական պարտք համարեցի սոյն երկաթուղի յայտնել ճշրենթերցողաց: Յոյս մեծ ունիմ, թէ գրութիւնս կըստպարտի պատուական թերթիդ էջերում:

Ստոյգ է, որ մեր խորհրդի ժողովը դեռ մի անհշտ մի ութնորոր մասը միշտ վեճեր և կռիւներ է յարուցանում և այդ պատճառով կարելի է ասել երկ պատակութիւն անպակաս է: Եւ այդ պատճառը ոչ թէ առաջնորդ արժ. Տէր Ա. քահանայ Չարխաւանէն է *) ինչպէս ասում է միամիտ նամակագիրս, այլ մեր ժողովրդեան ծայրայեղ միամտութիւնն և սպիտակութիւնը և կուրօքն, ուրիշ ձեռքին, ուրիշ ձեռքով թափանցում: Թեան գործիք և խաղաղութիւն լինելն է: Նամակագիրս արդէն խառնախառն է թէ մի քանի տարիներ առաջ մեր գո-նականութիւնն յայտնած էմք ի մասին արժ. առաջնորդներս հարկ կըսած տեղերը, որով ուղղում է հասկացել, թէ գոհ էինք առաջնորդէն, իսկ այժմ լու-կտում է պախարակի և դատաւիտեր: Հարցանում եմ—ինչ կըսու ուրեմն, որ այդ անձը, առաջնորդը, որ քանի և վեց տարիներ է ի վեր զանգ գոհ է ըլլած—այժմ որ դժգոհ էք, այն անձը, որ ա-մենայն յաջողութեամբ կառավարում էր իւր հօրը, պահում պաշտպանութեան էր ներքին և արտաքին թշնամիներ է: Ի պահանջի հարկին նոյն իսկ անձամբ և զէնք ի ձեռին կուռում մարտնչում էր և առաջակալ դէմ՝ անկողն անձնական և նիւթական ըզգոյց և մեծամեծ կու-րուստներ, ամիսներով կարէն դիմում դատար էր պարում և յանցանքները ձեռնադրելով տալով՝ օրինաց ձեռն էր մատնում, և կարծում եմ ոչ որ չէ կա-րող ուրանալ թէ նրա չնորհին է, որ այժմ խորհուրդն կատարեալ հանգա-րաւթիւն է վայելում, և որ քանի ան-դամներ գլուխ և գլուխացող խեղճերին օգնել է և օգնում է միշտ դրամական օժանդակութիւններ հասցնելով, այդ անձն այժմ այդպէս չուտով չէր կրնար փութուիլ: Եւ այդպէս կեկեղեցիներն և նրանց կից տառամարտներին՝ քիչ չառ կարգի կանոնի զննելով՝ իւր որդոց ձեռն-պէս ուսուցչութիւն անել էր տալիս, և մի շատ անուրանալի բարութիւններ, զորս մի առ մի թուին ձեռնին սպիտակ լինելը հասկացնել կրնանակէ:

Արդ՝ միթէ կարելի է, որ այդ չափ երկրորդ տարիներ իւր կողման վրայ հաս-տատուն կենցող, իւր հօրը միջոցակէ գե-կալարող մի հովիւ, սուգ ժամանակի մէջ փոփոխան երթալով, գնացը, ընթացը և վարմունքը փոխի—ոչ, ոչ: Ահա պարզ եմ թէ ինչ կըսու: Առանց մեր ժողովրդեան մեծամասնութեան հաւանութեան, մեր գլուխ մուտք գտան մի քանի տեղացիներ ձեռն ձեռն զարկալիս, սորա երկուստայր, անկողն, վառվառն, կրակուն և մի քիչ էլ ուսեալ: Ահսցին գլուխ մէջ այնպէս վարուիլ իրեն թէ լինէին Ա. Օլոյսի Բե-րաթալին մէջ, ընթերցողաց յանձնում եմ մտածել այսպիսիների ինչ աստի-ճան վտանգաւոր լինելն մի այնպիսի գլուխ մէջ, որոյ տղամարդիկն մեծամեծ քանակութեամբ օտարութեան մէջ դրու-ւում են, մեր արժ. առաջնորդն՝ որոյ

Մինչև այժմ խորհրդի մեզ դրած ըլլող նամակները այս մարզում զէմ են եղել և ոչ որ նրա օգտին չէ խօսա-ցել: Այժմ գտնուում է մէկը, որ նրա օգտին է խօսում: Ըստ մեր պար-տականութեան անկողնապահ լինելու համար տալարում ենք այս նամակը, որ ի պաշտպանութիւն խորհուրդների ստանալով է գրած:

Խ մ.

Պետրոս տեսած է սուրբ և անսուրբ անասնոց տեսիլը: Այստեղ մինչև այսօր կը մնայ քաղաքին արեւմտահայկանի կողմն, ծովիցեքին վրայ բարձրաւն, որոց մեծ մասն հայոց վանքի սեպհա-կանութիւնն է կազմում, և մնացեալ մի փոքր մասն էլ տաճկաց կը վերա-րելի, ուր ունին մի փոքր մզկիթ, և սրա մօտ է ծովային հաւանագիտի մեծ փարոսն, որ շինուեցաւ Քրանիա-կան ընկերութեան կողմից Թիւրքիոյ կառավարութեան թոյլտուութեամբ: Այս քաղաքն հրէական և իսլամական պա-տերազմների ժամանակ շատ նեղու-թիւններ է կրած և 1799 թ. Քրան-սիացիները արշաւեցին, սակայն վերա-տին սկսած է ծաղկիլ: Այժմ Երուսա-ղէմին հաւանագիտն է: Չնայելով ան-նշան հաւանագիտ լինելուն, ուր մեծ նաւեր չեն կարող մտնել, փաճառակա-նութիւնն անհան չէ՛ւստ նորադէմ վիճա-կադրական տեղեկութեանց, 1888 թ. ե-կած են 1690 նաւ (385 շրջանաւ), 435, 490 տակաւ բարձր: Բնակչոց թիւն 15—20,000 կը հասնի: մեծ մասը մահմեդական են, 3000 քրիստոնեայ, 2—3000 հրէայ, 4—500 եւրոպացի, 130 հոգի հայ մարդ և կին: Յոպպէի մէջ տեսայ մեծամեծ կառավարներ և կերպականեր, որոնք ինչպէս յայտ-նեց վանքին առաջնորդը Երուսաղէմայ Յարութիւն Պարտիւրի սեպհականու-թիւնն են կազմում: Եւրոպացիներին հետաքրքիր մի մասն գերմանական գաղթականութիւնն է (տաճարական- Templiers), որ 1868 թ. սկզբն է աւել և 320 հոգի են և իրենց աշխատանքներով արգասանդ և հնչառ ուղղել հոգն ճոխ արդիւնաբե-րութեամբ ընդունակ են դարձուցիլ: Տաճարականաց երկրորդ գաղթականու-թիւնն է Սարմա, որ նրանից 1/2 ժամ դէպ հիւսիս արեւելք կը գտնուի, թուով 270 հոգի և մեծ մասամբ հողագոր-ծութեամբ և զինեզործութեամբ կը պարապին: Այս տաճարական գաղթա-կանաց տները խիստ կըզատուեն իրենց յարմարութեամբ չենցով: Բողոքները կանո-նաւոր և երկու կարգ ծառերով զար-գարւած են: Կաթաւոր, ծաղկալից պարտէզներ և զօսաւայելք ունին, որոնք մի հաճոյական հակառակն են ներկայացնում թրքական անշնորհ և կեղտոտ գիւղերի հետ համեմատա-ման վայրի վրայ, մարդս ակամայ յիշում է և հին Ահաբիա քաղաքն, այժմ ըստ թրքաց Կայսերիէի է, որ նոյնպէս Սարմին գաղտի վրայ կըգտնուի: Յոպպէից 6 ժամ հեռու ծովեզերքին վրայ

Փութալով Երուսաղէմ, ևս չըկարողա-ցայ այցելել այդ աւերակ քաղաքին, որ պարզան պատմութեան մէջ խաղա-ղապցել է բաւական նշանաւոր դեր: Այս քաղաքն ինչպէս յայտնի է Ահա-բիա Օղոտիան կը կոչուի: Ահաբիա Փիլիպպեանէն զանազանապէս համար, որ Յորդանանու Բանիա կոչուած տեղու-ններ մօտ կը գտնուի և միայն նոր կը-տակարանի մէջ կը յիշուի: Այս քաղաքն շինուած է Հերովդէս մեծին պատիւ Օղո-տոս կայսեր: Աստուածաշնչից կը յի-շենք, որ այստեղ Վոռնիլիս հարկաւա-րան ընդունեց քրիստոնէութիւն: Պօ-ղոս առաքելաւ շատ անգամ եկած է այստեղ և երկու տարի լանդարեկալ մնացած է: Այստեղ է վախճանուած: Հերովդէս Ագրիպաս Ա. 44 թ. հրէական պատերազմն այստեղ առաւ իւր սկիզ-բը և Տիւրքոս արեւմտեղ տեսարան-ներով այստեղ վերջ դրաւ այդ պա-տերազմներին: Այժմ նրա նախկին փառքից մնացած են լոկ ամայի աւե-րակները՝ պարսպաց մնացորդները, հնալ պարսկական սիւներ, եկեղեցի-ներ, մեծ ամփիթատրոն, որ 20,000 հոգի կարող էր պարսկական, ջրմուղ-ներ, հաւանագիտի թուրքեր և այլո: Նաւահանգիստը անդրծաղիկի կը մը-նայ այժմ:

10 ապրիլի ձանապարհորդ.

սրբ թէոդորոսի Սրբազան վեհի վանեց-ւոյ յիշատակ օրհնեալ Ագգիա Հայոց, վերակացութեամբ տեղոյս Ընէիդ Դա-զար վարդապետի խիղանցուց:

Ապա գնացի քաղաքն պատկու: Տե-սայ Յոպպէի արեւմտեան կողմը մարա-տան մօտ ծովեզերքին վրայ հայոց մեծ խանր կամ քարվանսարան, որոյ մէջ կայ հետեւալ յիշատակարանը: Յիշա-տակ է խանս և գերեզմանի մօտ եղեալ պարտէզն Ակնցիի երանեանց լուսա-նոցի Մանուէլի որդի մահմետի Սիդ-րեսարոսին, որ իւր արդեանցն արար գառ յիշատակ ու Յակովբայ, ու Յարու-թեան, ու Մենդեան, ու Աստուածած-նի, ու Փրկչի, և ու Հրեշտակապետու վանքերուն, այսու պայմանաւ որ զիմ հին և նոր նշնեցեալքս գտնէ ամեն օրամե-սը: Եւ պատարագին յիշատակին, և եկած վարձէն Ա. Ա. փարայ ժամուց ժամարա-նեւուն: Ա. Ա. փարայ ևս իւրագին վանքերու: Իսկ զաւերորդն խանին և պոխմային մէրամէթին խորճին: Եւ որոյն Յակովբայ միաբանացն հաց զին տուն ուր գառ կարեւոր յիշատա-կաւ ջրէ: Աստուած պիտի ի կենաց զորոց ջնջէ: 1,100:

Յոպպէ, Աստուածաշնչի մէջ յաճախ դործածուած անունն է: Երբեմն ձագի և ձագի անուններով էլ կըկոչուէր, իսկ այժմ Նաֆթա կամ սոսկ Նաֆա կըկո-չուի, որ կընշանակէ պեղեցիլ: Այս անունը քաղաքն կատարեալապէս ար-ժանի է, եթէ ծովի կողմից նայելու լինիր քաղաքին վրայ: Չեր առաջ ահաւակն բարձրանում են մէկը միւսի վրայ մի ժողովուրդ իւրիւր վրայ գորշ ար-ներ: Հեռու երեւում են Հրէաստանի կապի տակ լեռները: Քաղաքին հիւսի-սային կողմն կանաչապատ արոտի և պարտէզներ են երեւում: Յամաքի կող-մից քաղաքն չըջապատուած է պողա-տու այգիների մի թանձր պտակով: Ա-ռաւ են փորթոգալի (ապլիսին) այ-գիներ, կան նաև թղեհոյ, կիւրոնի, ծիրանու, խաղողի և ուրիշ պտուղների այգիներ: Փորթոգալ, կիւրոն շատ ար-ժանի են: 4 կամ 5 հատ փորթոգալ կամ լիմոն կարելի է մի կապելով գնել: Որ-քան զեղեցիկ է ծովի կողմից, այնքան սղեղ և հիւսիսային է, եթէ ցամաքն երևան: Մեզ կը հանդիպեն ամենուրեք նեղ, ծուռ ու մուռ փողոցներ երբեմն թողոտ, երբեմն ցիւխտ, որ մեծ անձ-րանների ժամանակ անանցանելի են դառնում: Այնպիսին հնազոյն քաղաք-ները մինչ է համարւում: Աւանդու-թեամբ կատուի թէ Նոյ նահապետն Աստուծոյ հրամանաւ իւր տապանը այս քաղաքին մէջ յինց և ջրհեղեղի ժա-մանակ քաղաքն քանդուած լինելով Նոյի Յարեթ որդւոյն ձեռքը վերստին շինե-լով նրա անունը ստացել է: Յունական մի զեցարանութիւն էլ պատմում է թէ Անդրոմեդա դիցուհին այստեղ մի ժամին վերայ չլիթայով կապուած էր, և մի ծովային հրէշ պտարտակը կա-նել, եթէ Պետրոսը նրան չարտաշէ: Շատ դարեր մինչև առաջ անգամ ճանա-պարհորդներին ցոյց կը տային և վայրը Յոպպէ իսկըսան է Փիւնիկեան մի գաղթականացի է եղած Փշտացոց երե-րում: Աստուածաշնչի մէջ շատ պատ-մութիւններին կը հանդիպենք, որոնց մէջ կը յիշատակուի Յոպպէ անունը: Այսպէս Յովնան մարդաբնէ Տիւրք ձեռ-քից խոյս տալու համար որ իրեն կը պատուիրէր Նիւուէ երթալ քարոզելու այս քաղաքն եկաւ, որտեղից նա մը-տաւ Թարսիս փախչելու: Նմանապէս Քիւրտ թաւաւորն Լիւանանու սարից կարել տուած վայտերը ծովուն մէջ լանտեր շինելով այս տեղ բերաւ ու հանեց ծովեզերքն Սողոմոնի զրկելու ճշմարիտ Աստուծոյ տաճարին շինութեան համար: Այս քաղաքին մէջ կը բնակէր Տարթիայ տնտեսով բարեպաշտուէի կինն որին Պետրոս առաքելաւ յարութիւն տուաւ: Այստեղ է նմանապէս Միւսոն խաղաղութեան տունը, ուր ու առաքելաւ

բորինակ թուաց ինձ և ես ակամայ հար-ցրեցի տեսուչ հայր սուրբին:

—Ասէ՛ք, խնդրեմ, հայր սուրբ, միթէ պարտաւորեցո՞ց ինչ տեղութեան սուրբ է այս:

—Ոչ, ասաց նա, բայց և այնպէս ուխտի եկողը անպատճառ պէտք է տայ, ինչով պահպանուի վանքն, տե-լացրեց հայր սուրբն:

—Եթէ կէս օսմանեան իրայից պահա-լինի, չէ՞ք վեր տունիլ: հայր սուրբ, շու-րունակեցի հարցմունքս:

—Ոչ, սառնութեամբ պատասխանեց գերապատիւ հայր սուրբն: Եւ նուիրե-ցի մէկ օսմանեան ոսկի, որ ուրախու-թեամբ ընդունեց հայր սուրբն, և լուո-թեամբ կըղկտի թէ ինչպէս ուխտաւոր-ներից ոմանք մէկիւմ-մէկիւմ հանելով թրք-քական ճերմակ դրամները աշխատում էին լրացնել կէս ոսկին, այսպ թէ ցուցակազրեց անուսն, մակամունս և ծննդավայրս: Գիտոյ հրամայեց ծառային սուրճ մատուցանել ուխտաւո-րաց փոքրիկ Ֆինջաններով, որ վայելի-լուց յետոյ թողնէր տեսին սենեակն ու գնացնէր մեր սենեակները, իւրաքան-չիւրը իւր պատրաստութիւն տեսնելու: ճանապարհ ընկնելու համար դէպ իրու-սաղէմ: Առաջ երբ դեռ երկաթուղի չկար, (երկաթուղին Յոպպէից Երուսա-ղէմ անցեալ տարի միայն բացվեց) ուղե-ղեւորութիւնն դէպի Երուսաղէմ շատ դժուարութեանց և մինչև անգամ վը-տանգների հետ էր կապուած: Շատ ուխտաւորներ կողոպտուած են ճանա-պարհին:

Ուխտաւորաց մեծ մասը միւս ասու-ւտը ժամի 10-ին ըստ եւրոպացոց երկաթուղով գնաց Երուսաղէմ: Իսկ ես որովհետեւ մտադրութիւն ունէի ու-սումնասիրել Յոպպէից Երուսաղէմ տա-նող ճանապարհն, որ հարուստ է շատ պատմական սրբավայրերով, մնացի այդ օրը Յոպպէ, որպէս զի թէ կարողանա՞մ վարձել մի ձի և առաջնորդ, և թէ ժա-մանակ ունենա՞մ փոքր ի շատէ ծանո-թանալ իրեն քաղաքին հետ:

Եւ սկսեցի հայոց վանքից: Երեկոյեան ժամասացութեան ներկայ գտնուելով կարողացայ տեսնել այդ եկեղեցին, որ թէ և փոքր է, բայց շատ ամրալէն և դե-ղեցիկ է: Բնմն թէ և ոչ ճոխ, բայց հա-շակով դարգարուած է:

Մանաւանդ աչքի էր ընկնում մաք-րութիւնն, որ տիրապետում էր այստեղ հակառակ այլ եկեղեցեաց. ներկայ էին և ուրիշ ուխտաւորներ, որոնք տառա-ձին ջերմեանդութեամբ կ'արթնէին ու մոմեր կըվառէին: Երբ ժամասացութիւ-նը վերջացաւ և աւետարանն համու-րեցի, սկսեցի դիմել այդ փոքրիկ եկե-ղեցին մի որ և է արժանայիշատակ բան գտնելու ցանկութեամբ:

Աչքերս ուղղելով ու Նիկողայոսի վան-քի առաջ դրան վրայ, ևս կարող-ացայ կարդալ այս յիշատակարա-նը: Պատրիարքութեան Տեառն Գար-բէի Սրբեպիսկոպոսին: Ի վայելումն և յիշատակ ազգին Հայոց, Յոպպէի ու Նիկողայոսի վանքն նորոգեցաւ ի դրանէ մինչև ցլիւր գեղեցիկ սենեկօք, ձե-ռամբ և աշխատութեամբ Տիգրանա-կերտցի Մեարովի վարդապետ Ռէիզին: Յամի Տեառն 1840:

Ժամաբար վարդապետն, որ այդ ժա-մանակ ներկայ էր, ընթերցանութեան միջոցին աւելացրեց, որ սոյն յիշատա-կարանի ճիշդ մէկ օրինակն էլ վանքին մէջ եկեղեցւոյ դիմաց արեւմտեան կա-մարին վրայ է գրուած:

Ժամաբար վարդապետն տեսնելով որ հետամուտ եմ յիշատակարանաց, ցոյց տուաւ վանքի հարաւային վերին կամարներուն մէջ տեղ գտնուած մարմարեայ քարին վրայի յիշատակա-րանը, որ նոյնութեամբ դնում եմ այս-տեղ: Այստեղի կամարը յառաջ փայ-տեայ էին. իսկ ի ՌՄՄԴ թվին Հայոց, քարեայ շինեցան բազում ծախւեր: Ի պատրիարքութեան ու Երուսաղէմի Տեա-

Մենք կանգնած չողենաւ տախտակա-մածի վրայ կըզուարճանային ծովային հոյակապ տեսարանով ու կըսպասէինք, որ նաւորդները զան իրենց դիւրաշարժ և սիրուն մակոյկներով ու մեզ ցամաք հանեն: Շուտեւ ըստական, մօտ 1/4 ժամի չափ հեռու կանգնեց ծովափից: Նաւագնացութիւնն Պոլսէն մինչև Յոպպէ որ տեկց 8 օր չըջանաւ: ճանապար-հով, բաւական յաջող էր համեմատաբար, վասն զի միառանձին վտանգի կամ փոր-ձանքի չհանդիպեցանք ճանապարհին, եթէ չհաշուենք օրը մի քանի անգամ տեղացող անձրևներն. սակայն ուրիշ անգամները այս յունուար, փետրուար, մարտ ամիսներին ուխտաւորաց հետ կըպատահէ զանազան դժբաղդութիւն-ներ, ինչպէս և այս տարի 35 հոգի ծո-վին բնկան Յոպպէի առաջ մի արտափե-լի փոթորիկ ժամանակ, երբ նրանք դէպի ցամաքն էին նաւում: Որովհետեւ ծովն բաւական աղեկոծեալ էր այս ա-ւուտը, ուստի մեզ մէկ-մէկ, կամ մի քանի հոգով թողնով կապած կողովի մէջ ինչեղուցին մակոյկը, որ մեզ տա-րա-հանեց ցամաքը: Յոպպէի հաւանա-ղիստը շատ աղեկոծ, վտանգաւոր, և անպարմար է. ոչ միայն մեծամեծ նա-ւեր, այլ նոյնիսկ մակոյկները չեն կա-րող ելլին բոլորովին մօտենալ, և դեռ ցամաքից մի մարդ ոտարորիկ ծովի ջրին մէջ մանելով պիտի մակոյկից մէկիւմ մէկիւմ մէջքի վրայ բարձած հանէ ցա-մաքը: Այդ մարդն այս անգամ մի տա-հիլ էր, որ, չալելով ինձ իւր մէջքին վրայ, չգիտեմ իմ սեպհական ծանոթ-թիւնից թէ մի այլ պատճառից, ձգեց ծովն, ինքն էլ ինձ հետ վար ընկնելով, ծովի մէջ: Եւ բոլորովին թրջուեցաւ, այլ ևս անօգուտ էր իմ բարկութիւնս: Այսպէս առաջին անգամ ծովն ընկնե-լով համբուրեցի սուրբ երկրին հողը, որ աստուրեղ է եղած Աստուածաշնչի այն-քան հրաշալի պատմութեանց:

Գաւառի ցամաքն մեզ ամենին տարւաւ մի հայ առաջնորդ Նախ մարա-տունն և ապա ու Նիկողայոսի հայոց վանքն, որ ոչ հեռի, ծովի ափին կա-ռուցուած է յունաց և լատինաց վան-քերի շարքում *): Հայ ուխտաւորաց թիւն կըհասնէր 25 գերդաստանի, ո-րոնք կ'ուղային ուխտի Երուսաղէմ մեծ մասամբ Սուաքից (Սեբաստիա). կային նաև Ահաբիայից, Երեկոյեանից, Վ. Պոլ-սից, և Հայաստանի ուրիշ կողմերից: Վանքի տեսուչն մի երիտասարդ վար-դապետ, որին հայր Նիկիւ կըկոչէին, բարի գալուստ մաղթելով ընդունեց ուխտաւորներին և տեղաւորեց վանքի սենեակներին մէջ: Վանքն ունի բացի մի տեսից, մի ժամաբար վարդապետ և մի քանի աշխատաւոր միաբանք, թարգման և պահալ: Այս վանքն պատ-մական նշանակութիւն ևս ունի, վասն զի Նապօլէօն I-ը իւր 1799 թ. Միւլիոյ մէջ կատարած արշաւանքի ժամանակ լիւծած է հայոց վանքն, և բնակած է վանքին կից հայոց սեպհական տանը և իւր գլխուորաց համար հիւանդանոց հաստատած: Այս հիւանդանոցը առաջ եղած է հոգեւոր, իսկ այժմ խցերի է բաժանուած ինչպէս բացարկեց տե-սուչ հայր սուրբը: Երուսաղէմի ևս հե-տադրութեանից շարժուած կուգան կայսերին Նապօլէօն I-ին բնակած տե-նը, որ այժմ էլ հայոց սեպհականէ, ինչ-պէս և ու Նիկողայոսի վանքն:

Շուտով մեզ ուխտաւորներին տուե-ցին նախաճաշիկ, ըստ տեղացոց ճաշ, որ բարեկարգ էր լոկ բրնձէ չորբա-ւից և հացից: Երեկոյեան տեսուչը հը-րաւիրեց իւր զահիճն և մեզ իւրաքան-չիւրին առաջարկեց վճարել սովորական դարպասական տուրքն, որ ոչ պակաս կէս օսմանեան ոսկուց (մօտ 5 ռ.) պէտք է լինի: Տուրք բառը շատ տա-

*) Այս տարի օծուեց և ռուսաց եկե-ղեցին իւր բազմաթիւ սենեակներով, ո-րոնք նշանակուած են ուսու ուխտաւոր-նր ընդունելու:

Խ մ.

ներ

փորձառութիւնը յայտնի է՝ հեռաւոր-
ակալութիւնը փորձառութեամբ, որոնց չթո-
ղեց, արդիւր եղաւ, որ իրենց ընթացքը
չարժանանայ, արդիւրեց ժողովրդեան ար-
նեւն այցելել, սահման դրեց քայլերին,
իրենց առաջը դրեց իրենց պաշտօնի
պահանջներն և հրամայեց որ մեր եկե-
ղեցական գործով և մատաղ սերունդի
կրթութեան արագան պարտականու-
թեամբ զբաղուեն: Բնական է թէ այս
վարդապետներն պիտի զբաղուին ա-
ռաջնորդի դէմ իսկ չըլլալով էլ կան
բաւ հաշիւ, որք բերաններն բացած ալ-
նապիշ սպասում են, թէ որ կողմից մի
չիտթութեան, մի երկպառակութեան
ձայն է դալիս, որ մասնակցեն, ուժ
տան, պրոգնեն, կրակի վրայ դնեն և
վերջապէս փորձ բանը մեծ գործ չինեն
և դրանով մէջ տեղից մի բան փախց-
նեն, նիւթապէս օգտուին, հոգ չէ թէ
իրենց մի փորձ նիւթական օգտուն մի
մեծ ժողովրդեան մի բնահանութեան
նիւթապէս և բարոյապէս մեծամեծ
վնասներ պիտի հասցնէ: Այս բաւ ա-
ղանդէն խորշակէն չըլլալով զայլմեծ
լինելով իրեն հայրենակից միշտ հան-
գիստացած են մեր ժողովրդեան բարեա-
յակամեներն... Ինչպէս վերև ասացի,
մեր ժողովրդեան վերջի ծայր միա-
մտութիւնն է, որ այսպիսիներն մեծ
հաւատ է ընծայել տալիս:

Այս ամենէն հասկանալի է, կարծում
եմ, թէ պէտք է որ մեր այդ երկուս-
տաք է քաջ վարդապետներն, բա-
րեխիղճ և բարեացակամ աղաներն, օ-
րէնդէտ և պատուաւոր փաստաբան-
ներն ամեն ճիշդ ի գործ դնեն, որպէս
զի կարենան յաջողիլ իրենց արդիւր ե-
րդ առաջնորդը մի կրկն հեռացնել ու
այն ժամանակ ազատ գործել:—Խօսքս
կրթարձնեմ հայրենակիցներուս:—Հայ-
րենակիցներ, քանի քանի անգամներ
փորձով տեսաք թէ այդ աղաներն որ
զձեզ իրարու դէմ զբաղում են գրու-
թեամբ, խօսքով, նոյն իսկ երբեմն ալ
մարդիկ ճամբելով մեր մէջ, ինչ մեծ
վնասներ հասցրին մեր գիւղին, այժմ
ևս տեսնում էք թէ մեր գիւղերը որչափ
զարձեալ աղանով վնասելով մէջ է գըտ-
նում, և բոլոր դրանց երեսից, որք
չբաւականալով միայն գիւղի մէջ խառ-
նակութիւն ձգել է, օտար երկիրներ
պանդխտութեան մէջ գտնուած եղ-
բայրներն էլ իրարու հետ կռուցնում,
ատկութիւն սերմանում են, որոյ պը-
տուրը միշտ լինում է իրար թակելու
հայտնի ու մահու չափ չարիքներ հասց-
նելու Յիշեցէք, մտաբերեցէք մի անգամ
թէ ինչ ահալին փորձանքներն պիտի
ենթարկուէինք քան տարիներ առաջ
տեսնի ունեցած ազգային երկպառակու-
թեանց ժամանակ, եթէ հետեւինք դար-
ձեալ այդ բարի աղաների խորհրդին,
և չանսայինք, մտիկ չտայինք մեր ամ-
բողջ խորհրդներին, առանց բացա-
ռութեան, ստուգապէս անկեղծ բարե-
կամ և հոգը պաշտպան աղնուստոն
վնասալուք ճապանեան Գրիգոր Էֆէն-
տի խելացի և բարի խորհրդոյ:

Այս սերունդ եղբայրներս, փորձառու
կրկին փորձեն յիմարութիւն է, բաւա-
կուն է, չխաղաղենք այգալիներին խօս-
քերից և իրար չխնայենք, եթէ ունենք
մի գործ կարող ենք անձամբ տեսնել
ունենք հոգեւոր և մարմնաւոր իշխա-
նութիւններ, դիմենք նրանց արդարա-
դատութեան. և ինչ է արդէն, ասացէք
խնդրեմ, ինչ արժէ մի գոյ մի-տիւրի
պաշտօնը, ինչ կարեւորութիւն ունի որ
դրա համար իրարու գլուխ պտտենք,
գլուխներ մտնենք և միամտաբար ու-
րիշին կամքին ծառայենք:

Մեր տղիւնքներն է, որ մեր գլխին
այսպիսի փորձանքներն ու վնասալուք
անձեք անպատաս և անուշ, որեւմ
մէկը դենք այդ չար խորհուրդներն, ու
ձեռք ձեռք տալով աշխատենք մի
անգամ ընդ միշտ հեռացնելու մե-
ղանց խտարն ու մութը, լինենք
ստուգապէս ինքնաճանաչ, անհատա-

կան և հասարակական շահերի պաշտ-
պան, գործենք խաղաղութեամբ և մի-
բոլի երկպառակութիւնը հեռացնենք
մեզանից, որք սկզբից մինչև աժմ մեր
տունն է քանդեք. բարեկարգենք մեր
գարեցները, և ուրիշի կամաց համար
ծախսելիք գումարներս, մտնենք դըւ-
րոցներին վրայ՝ կրթելով մեր թաւր և
մատաղ սերունդը և ահա դրանով է
միայն որ պիտի կարողանանք ազա-
տել ուրիշներին խօսքերով մոլորուե-
լուց և խաղաղ ու հաշտ սպրնդը:

Խորհրդաւոր:

ՇՈՒՇԻ, 9-ն մայիսի.—Ո՛վ լաւ ծա-
նօթ է դարաբաղդու հին նիստ ու կա-
ցին, ո՛վ եղել է նրանց հետ ուխտա-
տեղիներում և տեսել նրանց ջերմե-
նաւոր հաւատը և դէպի ազգային սրբ-
բուծութիւններն ու դէպի կրօնն ունեցած
սէրը, ո՛վ ակնատես է եղել դարա-
բաղդի հայ ծերունի մարդկանց և կա-
նանց եկեղեցում կանգնած ջերմ աղօ-
թիւն նա այսօր դէժ գոտարութեամբ
կարող է հաւատալ, որ դարաբաղդին
կրթականապէս թողնել երկնից իւր նախ-
նիւնքներն սիրած ու պաշտած կրօնը և
հետեւի մոլորութեամբ քարոզիչներն, ու-
րոնք առաքելական սուրբ եկեղեցու
ուրիշ վարդապետութիւնից չեղանկով,
աւելի են դարձել գրեթէ երկպառա-
կութիւնների, զայլմեծութիւնների, զա-
նազան գոտութիւնների:—Խաւար, պա-
ռակտում են սերմանում դրանք և
դրանց համար է, որ Պօղոս ա-
ռաքելան ասում է թէ՝ Հանրացան ի
խորհուրդս իւրեանց, և խաւարեցան ան-
մասութեամբ սերտը նոցա:

Շահախնդիր մարդիկ և կրօնավոր-
ներ ամեն ազգի մէջ, ամեն ժամանակ
եղած են և մի մէջ էլ այդպիսիներ
թիւը քիչ չէ: Իմ կարծիքով, շատ ողոր-
մելի և փորձող մարդ է այն անձը,
որ իւր հարազատ եկեղեցու ծոցից հե-
ռանալով իւր պապերից աւանդած
նուիրական կրօնը թողնելով ու նորն
ընդունելով կարծում է թէ երջանկու-
թիւն և նրա հետ էլ լուսաւորութեան
այն ծայրն է հասել, կարծում է թէ մեծ
բան է գտել:

Լուսեւորականութեան շարժման աղ-
բւրը Ղարաբաղի կողմերում եղել է
մօտաւորապէս 20—25 թուականներին
Բաղեկան քարոզիչները՝ Կիթրիսի,
Նազկի և Զարիբալի օրերով, որոնք
դալով մեր կողմերը, չինել են գալորց
և դատարարական հայ անուշ ու ան-
տէրունջ մանուկներին: Ակամա այդ
օրից մինչև այսօր էլ մեր արիւնակից
հայերը՝ հետզհետէ խորթանալով իրենց
եկեղեցուց՝ վազում են դէպի բողոքա-
կանութիւնը, բայց արդեօք գտնում են
նրանք այդ տեղ՝ որեւից չա՛հ կամ
երջանկութիւն:—Ի հարկէ ո՛չ, Ար-
եւոք չեն լսել նրանց հայրական
եկեղեցում Շարականի աստուծոյն
բառաբանը, միթէ չեն տեսել նրանք
ս. Սահակի, ս. Մեսրոպի ու նրանց նը-
մանների կենդանի պատկերը: Միթէ
խօսք չեն տուել... իրենց պապերին՝
եկեղեցին ամեն սրբութեամբ պահել և
բարձր դասել նրան ամեն նուիրակա-
նութիւնից՝ այդ մեր երջանկայիշատակ
պապերի արագան ու անձեռնմխելի
աւանդը:

Մեր կրօնավորութեան ախտն ա-
ռաջ է եկած զանազան պատճառներից:
Մեր ժողովուրդը մոլորուել խաբուել է
մեծ մեծ խոտուումներից, որ նրան ա-
րել են ոսկէ սորբեր խոտուումալով փո-
ղով հրապուրելով և այդ բանը չէ և
ընտելութեան, այլ եզրիտութեան հե-
տեանք, որ եղել է միայն տանջիկը:
Բողոք դարձւում էր քիչանոցից Սահակ
և Կոնստանդին կայսրերի ժամանակ երբ
կատարուել է հայ-հռոմէական կրօնա-
փոխութիւնը: Համարձակ կարելի է ասել,
որ մեր դարի հաւատարմութիւնը, մեր
բարոյական թերի գաղափարականութեան
և մեր հոգեւորականների յիսամնացու-

թեան հետեանքն է և դրանցից է առա-
ջանում և այդ պատճառների հետ
խառն մեծ առնչութիւն ունի եկեղե-
ցին և դրա առաջ առնչու համար մեզ
բնաւ հարկաւոր չեն գործ դնել հալա-
ծանք և բռնութիւն, որոնց արդիւնքը
կարճատեւ և անհաստատ է, այլ հար-
կաւոր են նոր վարդապետ, բանի բուն
և անձեռն զփելը, բարեխիղճ և
լուսաւոր հոգեւորականներ, որոնք
հաստատութեան լինելով գիտութեան մէջ,
կարող են ժողովրդի սրտում աւելի
բեղմնաւոր կերպով ցանկ տւտարանի
սերմերը և դրանով հաստատ պահել ե-
կեղեցու խաբիւսը:

Նրա հոգեւորականութիւնն այդպէս
գիտութեամբ կըլայծաւայ և ժողովուրդը
կըճանաչէ ս. Լուսաւորչի մեծ շատ, մեծ
նշանակութիւնը, այնուհետեւ ո՛չ մի հայ
չի վաղիլ դէպի հաւատարմութեան զերկը,
չի հեռանալ իւր եկեղեցուց և չի ըն-
դունիլ օտար դաւանութիւն:

Եթէ մեր եկեղեցու հովիւներն մէջ
կան պաղատութիւններ թէ արտաքին
և թէ ներքին, որոնց մեզնից մոլորուե-
լուք միայն փաթաթան են արել և ա-
ւելի դարձել կրօնափոխութեան, այդ-
տեղ եկեղեցին մեղաւոր չէ, որ իւր
պաշտօնեան արատաւոր է, ինչպէս և
զարդոցն ու տէրութեան օրէնքը մեղա-
ւոր չեն, երբ դրանց զեկալար խաբիւս
է կամ մի կաշառակեր՝ երես պաշա
դատաւոր: Մենք ինքներս միացրել
ենք մեզանում ամեն իմացական և
ազնիւ ձգտում, զազափարականը
և ընկերակրական վնաս գզացումը,
այլ միայն իմացական և ազնիւ անտա-
բեղութեամբ խորատուելու ենք հոգե-
պան նիւթապաշտութեան մէջ:

Թող մեր հոգեւորականութիւնը նրա-
նով չըմբիւրեցնէ՝ երբ նախ հայկա-
կան եկեղեցու աւանդում մկրտուած
և ապա բողոքականութիւն ընդունած
մեր արեւնակիցները մեռնում ու թաղ-
ւում հանգստարանից դուրս առանց քա-
հանայի, առանց բողոքաւոր ու սպիտա-
բեղութեան, այլ թող նրա հակառակ
թանձր մտայով ծածկուի, երբ նա չէ
կարողացել իւր մեծ վարդապետի սրբ-
բազան պատմելին հետեւել և իւր մո-
ղորած ոչնալը, նորից ընդունել իւր
հօտի մէջ:

Այս բողոքից պարզ է թէ ինչքան
մեծ է և իսկապէս պիտի լինի հոգե-
ւորականի նշանակութիւնն ու կոչումը:
Անձեռն է և պարտաճանաչ հոգեւոր-
ականը շատ բան կարող է անել իւր
հօտի բարօրութեան համար:

Նրա ձեռքերն այնքան էլ կաշկան-
դուած չեն, նա ազատ է, նա միշտ և
հնարաւորութիւն ունի գործելու և
խոչնդոտների յաղթելու, միայն հարկա-
ւոր է նրան հասարակութեան հետ
ձեռք ձեռք տուած գործել և հո-
գով ժողովրդի կրթութեան ծանրակշիւ
գործի վրայ, որից կախուած է ժող-
վրդի բարոյականը և նիւթականը: Միւս
կողմից այդ վնաս նպատակին հասնելու
համար հարկաւոր է նաեւ, որ ինքը
ժողովուրդը աջակց և գործակից լինի
հոգեւորականութեան թէ բարոյապէս և
թէ նիւթապէս:

Գ. 2.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ.—Թունաստանում մի-
նիստութեան ճղնածած էր, որ վերջա-
ցաւ Տրիկուսիի հրաժարութեամբ: Պէտք
է կազմուէր նոր մինիստութիւն: Այժմ
որդէս Աթէնքից հեռագրել են Մի-
նիստի, թաղաւոր յանձնել է Ստի-
րուպուլին նոր մինիստութիւն կազ-
մակերպելու: Ստիւրպուլին շատ ան-
գամ պատգամաւոր է ընտրուած եղել,
սակայն այժմ նա պատգամաւորների
ժողովի անդամ չէ: Նա մի քանի ան-
գամ վարել է նոյնպէս ֆինանսական
մինիստրի պաշտօն:

ՅԻՄՆԱՍՏԱՆ.—Սիւմի գեապանատունը
հազարեկ է հետեւալ հեռագրել, որ
ինքն ստացել է Բանկուլից: Մայիսի 3-ին
Մեկոնդ գետի մօտ ընդհարում տեղի
ունեցաւ: Ֆրանսիացիներից և անձուցի-
ներէր կազմուած մի զօրագունը յար-
ձակուած գործից լուստների ցեղի վրայ,
բայց յետ մղուեցաւ, որի ժամանակ մի
քանի ֆրանսիական սպաներ և շատ ա-
նամական զինուորներ սպանուեցան:
Ապա յետոյ Սիւմի, որ առաջնորդու էր
ֆրանսիական զօրադնին, լուստներից
զերի բռնուեցաւ: Ղէպի գերի կապի-
տանը լուստները յարգանքով ու պա-
տուով են վերաբերում: Լուստները
կորցրել են միայն մի զինուոր: Երկու
են կրում ապագայ անկարգութիւննե-
րից, որոնք կարող են տեղի ունենալ
Լանեստի ուղարկած զօրքի պատճա-
ռով, որ յարձակութեան զերի է բռնել:
Այս ցեղերը, որոնց մասին խոսում ենք,
զինակն կուուելով մի առանձին ձև և
զրուած են իրենց կոտորի բնուորու-
թեամբ, երբ նրանց անհանգիստ են
անում:

ԲԻՆԱՍՏԱՆ.—Սոֆիայից հեռագրում
են «Temps»-ին, որ Ստրուբուսի պրին-
ցին ժողովուրդը ցոյց է տուել սիրովը
ընդունելութիւն: Ամենից շատ երկու
էին կրում Տրիկու թիւի հոգեւորական-
ներից, թէ վերջիններս անպատճառ
կառավարութեան դէմ բողոքներ կը-
բարձրացնէին: Գոգհոգութիւններ կըլա-
րուեցան. որպէս յայտնի է՝ Տրիկու
միտրոպոլիտ Արմինտը դու բանտում
է և դատի մատնուած:

Սակայն յօգուտ Ստրուբուսի պրինցի
ձայն բարձրացրեց Բուլղարիայի Էկզարխ
Յովսէփը, որ յայտնի կերպով պրինցի
կուսակցի և ստալուան է հանդիսացել:
Նա բացարձակապէս նախատել և յան-
դիմանել է Արմինտի արարմունքներն
ու գործքերը, իսկ յօգուտ Բուլղարիայի
սահմանադրութեան մէջ մտցնուելիք
փոփոխութեան խօսել է՝ իրեն այդ փո-
փոխութեան կողմակից համարելով:
Սիւստովի եպիսկոպոսը, վարուելով հա-
մաձայն Էկզարխի կարգադրութեան,
Ստրուբուսի ամուսինների առաջ քա-
ղաքական բովանդակութեամբ մի ճառ
խօսեց, որի մէջ յոյս յայտնեց թէ պը-
րինցի յաջողութիւնը պիտի բաղմնէ Բուլ-
ղարիայի թագաւորներին՝ փառաւոր
դասի վրայ:

Մեզ հանուր զարմացումը և հիաց-
մանն էլ չափ չկար երբ Ստրուբուսի
պրինցի ամուսինը պատասխանեց ե-
պիսկոպոսի ճառին բողոքաբեկ լեզուով:
Տրիկուսի որպէս յայտնի է, ժող-
վուրդը մատուցել է Ստրուբուսի պրին-
ցին ոսկեայ գայիսն, իսկ պրինցի ամուսի-
նըն ստացել է իրեն ընծայ արծաթեայ
«Եփէ» որի խաղաղաշէնք առաքելով վը-
նայ ձեռակով նկարած է քաղաքի մի
նախապիւր: Մահմուդական սպանակու-
թիւնն էլ մատուցել է իշխանական զոյ-
գին ընծայ մի հրաշալի թիւրքական
խալիչ, որ արտաբանութեամբ է Կ. Պոլ-
սում:

ԳԻՄՆԱՍՏԱՆ.—Վերանայի գինու-
րական չըլաններում գտնուած են այն-
պիսի անձնատուութիւններ, որոնք գոր-
ծելից հետո են անկրթ, սակայն և
որոնք չեն խախտուած և հակառակ
կարծիքն են զինուորական օրինագի
այն կէտի դէմ, որով առաջարկում է
ժառայութեան երեք տարուայ ժամա-
նակմիջոց երկու տարի դարձնել:
Յայտնի կերպով արտայայտել իրենց
կարծիքն այդ մարդոց համար անյար-
մար է: Գրանի որ կայսրն ուղարկել մի-

Ջամուկ է գործին և իրեն բացարձա-
կապէս զինուորական օրինագի կողմ-
նակից հրատարակել նոր մացնուելը
փոփոխութիւններին, որ կամենում են
մացնել զինուորական կենքի և կա-
նոնների մէջ: Սակայն այդ մարդիկ
ամեն կերպ աշխատում են իրենց հա-
յնացներն ու զառափարկերը սարածել
մամուլի միջոցաւ՝ աշխատելով նրան-
ցով ազդեցութիւն գործել զերմանալուն
ժողովրդի ընտրողների վրայ: Եւ այս-
պէս, իշխան Բիսմարկի օրդան «Ham-
burger Nachrichten» թերթում տպուած
է հետեւալ նամակը, որ գրուած է օ-
րինագի զինուորական հակառակորդ-
ների կողմից:

«Եթէ Վերանայից մտցնուի զինու-
րական ժառայութեան երկու տարուայ
ժամանակամիջոցը, այն ժամանակ
Աւստրո-Ունգարիան և Ռուսիան էլ ա-
կամայից ստիպուած կըլինին նոյնն ու-
նել: Այս երկու պետութիւններն էլ
այժմ մշակում են զերմանականին հա-
մապատասխան օրինագից և ստանձա-
նաբար աշխատում են ժողովրդի, հա-
տարակաճ կարծիքը արամաղել յօդուտ
այդ օրինագի: Եւ ահա այս ժամա-
նակն էր, որ Վերանայի առաջնակարգ
չըլաններում սկսեցին խոտուանուել,
որ ժառայութեան կարճացած ժամա-
նակամիջոցը կըլուայցնէ զօրքը որակու-
թեան կողմից և այդ պատճառով պա-
հանջում են հաւասարակշիւութիւն (զո-
դաշտ) պահպանելու համար կաղմա-
կերպել չորրորդ բառալծին: Ակըն-
յայտնի է, որ Աւստրո-Ունգարիան և
Ռուսիան կ'աշխատեն նոյն միջոցին դի-
մել: Այլապէս նրանց զօրքն էլ որակու-
թեան կողմից շատ թույլ կըլինի: Սա-
կայն անպայման ակնյայտնի է, որ
այդ միջոցը Վերանայից ցանկալի
արդիւնքն ու օգուտը չի տալ: Իսկ
եթէ այդ միջոցը Վերանայից համար
անօգուտ կըլինի, միւս երկու պետու-
թիւններն համար էլ հօ ևս առաւել
ապարդիւն ևս այդ ամենի վերջնական
հետեանքն այն կըլինի, որ եռապի-
տական դաշնակցութիւնների զօրքերը
կըթուանան, կընկեն՝ լաւ վարժու-
լու և զօրքի մէջ զինուորական քաջա-
նական ոգի արծարծուելու տեսակէտի
կողմից:

«Եւ այս բողոքից շատ պարզ կարելի
է հետեանել, որ զինուորական օրինագի
բուն նպատակը՝ զօրեղացնել զինու-
րական ոյժը ու պատրաստականու-
թիւնը» իրապօրծուել չէ կարող: Ֆրան-
սիական և ռուսական զօրքերն, ընդ-
հակառակը, իրենց եռամեայ և հնգա-
մեայ ժառայութեան ժամանակամիջոցով
ամեն տեսակ առաւելութիւններ կու-
նենան՝ վարժեցնելու և շատ զեղեցիկ
սովորեցնելու զինուորական ամեն տեսակ
վարժութիւններ, քանի որ զինու-
որները ահագին ժամանակ կ'ունենան
իրենց գործի և կ'անքի մէջ հիմնովին
վարժուելու: Բացի դրանից այդ երկու
պետութիւնները կ'աւելացնեն և իրենց
զօրքերի թիւը:

Ռուսիայի համար այդ բանը ոչ մի
գոգարութիւն չի ներկայացնում, ու-
րովհետեւ նա զինուորական ոյժ չառ
ունի: Ֆրանսիան էլ այդ կողմից մի-
ջոցներ ունի, չնայելով որ մեր մէջ ըն-
դունուած է ընդհանրապէս այն կար-
ծիքը, թէ Ֆրանսիան իւր զօրքերի
թիւն աւելացնելու հնարաւորութեան չու-
նի: Հապա ինչ են Ֆրանսիայի անթիւ
զաղթապալները (կալոնիաները), որոնք
կրտան լաւ վարժուած բաւականին
զօրք: Այս օրն այս օրերս էր, որ
հարց էր բարձրացրած՝ մտցնել Թունի-
սում ընդհանուր զինուորաւորութիւն:

